

Systemhotande brottslighet – ett hot mot samhället?

Inträdesanförande i Kungl Krigsvetenskapsakademien avd V den 21 april 2009 av Therese Mattsson

Kan den systemhotande brottsligheten utgöra ett hot mot det demokratiska samhället? Kan den ta sådana uttryck att företrädare för myndigheter, kommuner och massmedia avstår från att ta beslut nödvändiga för myndighetsutövning? Finns det en sådan risk i Sverige?

Denna artikel beskriver kort den organiserade brottsligheten i Sverige, de grupper som ägnar sig åt systemhot och systemhoten i sig. Vidare beskrivs omfattningen av den systemhotande verksamheten, så långt det låter sig göras.

Grov organiserad brottslighet parasiterar på välmående samhällen. De kriminella behöver en fungerande marknad och en förutsägbar verklighet för att kunna bedriva sin brottsliga verksamhet. De behöver företag för att tvätta sina pengar och ett samhälle att spendera dem i. För att säkra sin brottsliga verksamhet använder kriminella individer och nätverk i ökande utsträckning hot och våld mot företrädare för myndigheter, kommuner och massme-

dia. Det är denna typ av brottslighet som kan definieras som systemhotande.

Vad är organiserad brottslighet?

Grov organiserad brottslighet finns i hela världen. Det finns givetvis lokala variationer men i allt väsentligt består denna brottslighet av individer i olika typer av organisationer eller nätverk som begår brott som en livsstil och som ett sätt att försörja sig.

I svensk rätt finns inte någon legal definition av begreppet organiserad brottslighet. Inte heller i övrigt finns det någon allmänt vedertagen definition av begreppet.

För att möjliggöra en gemensam kartläggning av organiserad brottslighet använder EU:s medlemsstater de elva kriterier som fastslagits av Europol för att definiera begreppet organiserad brottslighet.¹ De fyra första och minst två av de övriga kriterierna måste vara uppfyllda för att brottsligheten ska anses vara organiserad. Kriterierna är:

¹ Se dokumentet 6204/2/97 Enfopol 35 Rev 2.

1. Samarbete mellan fler än två personer.
2. Lång eller obegränsad utsträckning i tiden (kriteriet hänför sig till gruppens stabilitet och varaktighet).
3. Misstanke om allvarliga kriminella handlingar.
4. Strävan efter vinning och/eller makt.
5. Egna tilldelade uppgifter åt var och en.
6. Någon form av disciplin och kontroll.
7. Verksamhet på internationell nivå.
8. Användande av våld eller andra metoder för hot.
9. Användande av kommersiella eller affärsmässiga strukturer.
10. Deltagande i penningtvätt.
11. Otillbörlig påverkan på politik, medier, offentlig förvaltning, rättsliga myndigheter eller ekonomi.

Som framgår av kriterierna kan en kriminell organisation anses föreligga redan vid ett begränsat antal medlemmar. Organisationen ska emellertid vara strukturerad och bestående, vilket utesluter tillfälliga sammanslutningar. Vidare ska de brott som begås av den kriminella organisationen ha ett direkt eller indirekt vinningssyfte. Organiserade våldsbrott, till exempel rassistiska angrepp mot personer eller vissa brott med politiska motiv, faller således utanför begreppet organiserad brottslighet. Terrorism är också ett grovt brott, men

den har som syfte att ersätta bestående samhällsordning med ett annat sätt att styra eller på annat sätt i grunden förändra den nuvarande ordningen. Därmed faller också terrorism utanför begreppet organiserad brottslighet.

Med organiserad brottslighet menas alltså brottslighet genomförd utifrån ekonomiska motiv. Grov organiserad brottslighet parasiterar på välmående samhällen. Brottsförebyggande rådet, Brå, beskriver i en rapport² inriktningen på den organiserade brottslighet som anses förekomma i Sverige och åtgärderna mot denna brottslighet. Rapporten pekar på att det internationella samarbetet främst bygger på gemensamma definitioner av begreppet organiserad brottslighet och att dessa tar sikte på förhållandevis hierarkiska och inflytelserika organisationer. Enligt rapporten pekar undersökningar i Sverige på att dessa definitioner inte helt beskriver den organiserade brottslighet som finns här.

I stället är den svenska formen av organiserad brottslighet snarare *allvarlig brottslighet som förövas systematiskt och i nätverksform*. Emellertid förekommer det också en organiserad brottslighet som överensstämmer med definitionerna. Till exempel använder utländska kriminella organisationer Sverige som marknadsplats eller som transitland för smuggling av narkotika och tobak.

Enligt nämnda Brå-rapport och Brå:s

2 Brå Rapport 2002:7, *Organiserad brottslighet – lösa maskor eller fasta nätverk?*

idéskrift från 2009³ är den organiserade brottsligheten i Sverige huvudsakligen inriktad på:

- narkotika,
- smuggling av sprit, tobak och dopningspreparat,
- stölder och häleri,
- ekonomiska brott (exempelvis skattebrott, handel med så kallade skalbolag, handel med svart arbetskraft och bedrägerier) och i någon mån miljöbrott,
- penningtvätt,
- människohandel för sexuella ändamål samt koppleri,
- människosmuggling,
- illegal spelverksamhet,
- vapenhandel,
- utpressning, misshandel, grova rån och mord, samt
- otillåten påverkan (trakasserier, hot, våld, skadegörelse och korruption i syfte att påverka myndighetspersoner, målsäganden, medbrottslingar och vittnen).

Den organiserade brottsligheten lever i och på samhället genom att antingen erbjuda allmänheten det staten vill förbjuda och reglera men som det ändå finns en stor efterfrågan på. Det handlar främst om alkohol, cigaretter, narkotika, sex, piratkopior och billig arbetskraft. Det handlar också om att genom olagliga metoder agera i den lagliga sfären.

För att utföra sin brottsliga verksamhet behöver de kriminella grupperingarna en *fungerande marknad* och en något så när förutsägbar verklighet. De behöver även företag för att kunna tvätta sina pengar och ett samhälle att spendera dem i. Det är problematiskt att tala om den organiserade brottsligheten som om den vore homogen. Grupperingarna skiljer sig markant åt när det gäller struktur och organisation, liksom i fråga om rekrytering. De verkar inom olika brottsområden och investerar sina vinster på olika ställen.

Den organiserade brottsligheten är *parasitär* och tjänar inte på ett samhälle i kaos. Grupperingarna försöker inte bryta ner samhället utan vill istället påverka det i den riktning som gynnar deras intressen och underlättar deras primärverksamhet. De brott de kriminella utför i syfte att utöka eller försvara sina marknadsandelar eller sitt skrämsekapital benämns som sekundärbrott. Hit hör våld och hot samt korruption och infiltration.⁴

Vad är systemhot?

Det saknas en legal definition av begreppet systemhotande brottslighet. Med begreppet systemhotande brottslighet förstås otillbörlig påverkan på rättskedjan eller andra myndigheter såsom offentlig förvaltning, politik eller ekonomi. Brotten består av uttryckliga eller underförstådda hot om våld mot tjänsteman, övergrepp i rättsak,

3 Brå Idéskrift nr 18 från 2009, *Lokala åtgärder mot organiserad brottslighet*

4 *Problembild 2011*, Rikskriminalpolisen RKP Rapport 2009:1

korruption, utpressning och brott mot frihet och frid. Det kan även handla om otillbörlig påverkan för att främja brottsaktiviteter eller underlåta myndighetsutövning, allt i syfte att underlätta den kriminella verksamheten. Otillbörlig påverkan kan även ske gentemot företrädare för massmedia.

Brå har definierat *otillåten påverkan som trakasserier, hot, skadegörelse, våld*, men också korruption som syftar till att utöva inflytande på tjänsteutövningen.⁵

Företrädare för rättsväsendet utsätts ofta för hot om våld eller skador på egendom. Det är dock bara när hoten framförs av personer med anknytning till organiserad brottslighet som hoten kan anses vara av *systemhotande karaktär*. Detta för att individen då har tillgång till ett nätverk eller en grupp som kan hjälpa till med att verkställa hotet. En enskild person som hotar företrädare för rättsväsendet utgör i sig inte ett hot av samma dignitet som om individen skulle vara uppbackad av en större brottsorganisation.

De kriminella grupperingar som främst ägnar sig åt systemhotande brottslighet är de kriminella mc-gängen (hädanefter endast benämnda mc-gäng), deras supportergäng, fängelsegängen, etniska grupperingar samt förorts- och ungdomsgängen.

Vårdskapitalet marknadsförs av media

I polisiärt arbete talas det ofta om *vårdskapital*, det vill säga den förmåga till våld

som gruppen eller individen visat sig vara kapabel att utöva. Det kan också handla om den tillgång till vapen som gruppen har. *Skrämselfkapital* är kopplat till våldskapitalet och manifesteras i det faktum att gruppstillhörigheten i sig räcker för att människor, i rädsla att angripas, till exempel inte vågar vittna, anmäla brott eller på annat sätt gå emot gruppmedlemmens önskan.

Mediautrymmet dessa kriminella får ökar kändisskapet och gruppens skrämselfkapital. Idag får tungt kriminella exponera sig själva och sin kriminalitet, ofta på löpsedeln eller under bästa sändningstid. Media har alltid beskrivit brottslighet, men det är en ny trend att enskilda kriminella individer tillåts företräda en hel kriminell gruppering.⁶ Förutom att detta ökar skrämselfkapitalet, så fungerar exponeringen som rekryteringsannonser till de kriminella nätverken.

Genom att marknadsföra sin kriminalitet, ökar de kriminella sitt skrämselfkapital och förbättrar förutsättningarna för den egna kriminella verksamheten. Detta ökar oron hos medborgarna och det ger dessutom en skev föreställning, både bland allmänheten och rättsväsendet, om vilka grupperingar som är farligast. Detta underlättar också för dessa grupper att bedriva otillåten påverkan på företrädare för myndigheter som genom media fått sin bild av hur ”farliga” dessa grupper är.

5 Brå Rapport 2009:7, *Polisens möte med systemhotande brottslighet*.

6 Op cit, fotnot 4

Den systemhotande verksamheten har ökat i Sverige och detta beror på att den organiserade brottsligheten ökar. I Sverige är det svårt att korrumpiera poliser, nämndmän och domare. Därför ser vi allt fler försök att påverka utgången av en rättegång genom att utöva våld och hot om våld mot vittnen och åklagare. Det mest uppenbara uttrycket var sprängningen av en åklagares hus i Västra Götaland i slutet av 2007. Två män med kopplingar till Brödraskapet Wolfpack dömdes senare till fleråriga fängelsestraff för dådet.

Under år 2008 har 11 av 21 polismyndigheter redovisat förekomst av hot och våld mot förtroendevalda, därutöver har det i 19 polismyndigheter förekommit hot mot anställda inom rättsväsendet.⁷

Brå har via enkätundersökning⁸ funnit att under 18 månader hade sju procent av poliserna utsatts för en eller flera former av negativ påverkan från sådana grupperingar, vilket skulle innebära cirka 1 280 poliser.

Säkerhetspolisen har i en rapport från mars 2009 redovisat att det är relativt vanligt att journalister utsätts för hot och trakasserier i sin yrkesutövning.⁹

Aktörerna inom den organiserade brottsligheten är idag medvetna om vilken nivå de kan ligga på ifråga om hot och trakas-

serier utan att dessa bedöms som brottsliga. Detta gör det svårt att hantera dessa ärenden på ett traditionellt sätt, eftersom den polisanmälan ofta inte leder till åtal.

Brotten – hot, våld och korruption

De kriminella gruppernas verksamhet kan delas in i primärbrott, stödbrott och sekundärbrott.

- *Primärbrott* är grupperingarnas huvudsakliga verksamhet, såsom smuggling av narkotika, människohandel, utpressning och rån.
- *Stödbrott*, till exempel vapenstölder och penningtvätt, utförs för att kunna genomföra den primära verksamheten.
- *Sekundärbrott*, till exempel hot, våld och korruption, utförs för att försvara eller utöka grupperingens marknadsandelar.¹⁰

De senaste åren har det enligt Rikskriminalpolisen skett en ökning av hot och våld mot myndighetspersoner i Sverige.¹¹ När det gäller systemhotande brott i form av utpressning, korruption samt hot och våld mot tjänstemän, vittnen och målsäganden är situationen allvarlig över hela landet. Det är idag ofta svårt att få vittnen att vittna i domstol när det gäller ärenden där kriminella gäng är inblandade.

7 Rikspolisstyrelsens återrapportering till regeringen enligt regleringsbrevet för 2008. POA 902-656/09

8 Op cit, fotnot 5

9 SÄPO Författningsskyddsensheten 2009-03-28, Otillåten påverkan på medier

10 Op cit, fotnot 4

11 Ibid

Det är dock inte bara företrädare för rättsväsendet som utsätts för hot, även kommunala tjänstemän på lokal nivå kan drabbas av hot och våld. Så kan till exempel en handläggare förmås att bevilja tillstånd till alkoholutskänkning eller byggnadslov till kriminella aktörers affärsverksamhet.

En annan sorts systemhotande brott är utpressning mot privata näringsidkare. Det kan handla om att kriminella tvingar näringsidkare betala för påhittade beskyddarbehov eller betala påhittade eller riktiga skulder (olaglig inkassoverksamhet). Även indrivning av skulder åt småföretag är en lukrativ bransch som vissa kriminella grupper ägnar sig åt.

De grupper som är mest aktiva när det gäller systemhotande brottslighet är *fängelsegängen*. Dessa följs i statistiken av supportergång till Hells Angels respektive Bandidos. Hells Angels och Bandidos är dock de grupperingar som är mest avancerade när det gäller att utsätta polismän för hot och attentat. De försöker systematiskt påverka hela kedjan från chefsnivå och nedåt inom polisen.

Systemhotande brottslighet förekommer i stort sett i hela landet, med koncentration till de större städerna. Skåne och Västra Götaland är de län som drabbats värst av allvarliga incidenter under de senaste åren. Trots detta är Sverige relativt sett ganska skonat från dessa övergrepp jämfört med övriga Europa.

Brottslingarna – multikriminella i föränderliga nätverk

Organiserad brottslighet förekommer i hela landet, men är koncentrerad till större städer i södra och mellersta Sverige.¹² Utvecklingen visar dock att även mindre städer berörs allt mer av problemet. Särskilt mc-gängen och deras supportergång börjar etablera sig på mindre orter. Antalet medlemmar i kriminella gäng ökar i Sverige, liksom antalet grupperingar. Detta gäller både för den kriminella mc-miljön och förtortsgängen, brottskonstellationer i storstädernas förorter. Enligt Rikskriminalpolisen kan antalet medlemmar i kriminella grupperingar uppskattas till ett par tusen personer. Av dessa kan cirka 500 hänföras till mc-gäng.

En tydlig trend de senaste åren är att allt fler grupperingar och nätverk är att betrakta som *multikriminella*. Nätverken har ofta någon huvudverksamhet, men bedriver vid sidan om detta kriminell verksamhet inom flera andra områden. Narkotikabrott är så vanligt förekommande inom de flesta grupperingar att den kan sägas utgöra någon form av basnäring. Utöver detta är grupperingarna involverade i olaglig indrivning, beskyddarverksamhet, rån, människohandel, utpressning, vapenbrott och penningtvätt.

Det bör påpekas att ekonomisk brottslighet av det mer avancerade slaget inte längre är förbehållet en viss typ av sofistikerade

12 Rikskriminalpolisen, *Organiserad brottslighet i Sverige 2004*, RKP KUT Rapport 2004:5c, A-492-448/04.

manschettbrottslingar. Inom exempelvis mc-miljön blandas idag gatuvåld med ekonomisk brottslighet.

Det är ofta svårt att avgöra var en gruppering börjar och en annan slutar – eller om grupperingarna i själva verket är olika delar av ett och samma nätverk. Svårigheten i denna bedömning beror inte minst på att samarbete mellan olika kriminella grupperingar ökar. I Sverige förekommer kontakter och samarbete mellan olika nätverk inom den organiserade brottsligheten över hela landet. En vanlig anledning till samarbete är att man behöver en viss särskild kompetens. Hur en kriminell konstellation ska vara sammansatt för att begå ett specifikt brott avgörs av behovet av specialkunskap. På så sätt kan man med fog påstå att de enbart rekryterar på kompetens.

Vad som gör det än svårare att urskilja specifika nätverk och att kartlägga vilka som hänger samman, är att grupperingar som tidigare varit i konflikt med varandra i vissa fall kan samarbeta vid ett enskilt brott med hög vinstpotential. Även vissa etniska grupper som historiskt sett inte haft något samröre med varandra kan i vissa fall gå in i samma brottsliga verksamhet. Detta sker så länge alla parter tjänar pengar och inga konflikter uppstår.

Risken för fängelsestraff verkar inte vara avskräckande på individerna i den kriminella miljön. Det verkar snarare som att ett fängelsestraff höjer individens status i den kriminella världen. De kriminella nätverken växer inne på anstalterna där

nya kontakter inom den kriminella världen ständigt knyts. Den rangordning som skapas inne på anstalterna är i många fall giltig även när man frigivits.

Organisationerna – struktur och ledarskap

Inom de kriminella nätverken och grupperingarna kan man urskilja olika typer av organisationer.

Kriminella mc-gäng

Grupperna inom den kriminella mc-miljön tillhör den kategori som har den tydligaste strukturen. De har tydligt definierade roller, exempelvis president, sergeant at arms och kassör. De har också ett regelstyrt inträdessystem för medlemmar och det finns ett samarbete över tid. Organisationerna inom den kriminella mc-miljön är inte uppbyggda för det primära syftet att begå brott. De liknar snarare ett samhälle i miniatyr med egna lagar samt ett eget ekonomiskt och socialt skydds nät. Deras uttalade vilja att stå utanför samhällets lagar och regler har skapat ett eget samhälle.

Den främsta inkomstkällan för de enskilda medlemmarna och för klubbarnas gemensamma kassor är olika typer av brottslig verksamhet. Den kriminella verksamheten bedrivs främst i konstellationer bestående av en eller ett fåtal medlemmar som arbetar tillsammans med personer utanför gruppen.

Inom den kriminella mc-miljön finns en internationell dimension som är tydlig och den är på väg att bli en global struktur.

tur. Deras maktsfär bygger fortfarande på det våldskapital i kombination med det skrämselkapital de byggt upp och som gör det möjligt att använda hot om våld för att uppnå sina syften. De brott som medlemmar av dessa grupper tidigare begått har haft ett tydlig inslag av hot och våld.

Idag kan en utveckling mot en mer sofistikerad kriminalitet innefattande ekonomisk brottslighet skönjas inom vissa klubbar. De kriminella mc-gängen fortsätter att expandera i Sverige. I dagsläget återstår endast delar av Norrland att exploatera. Nämnas bör att svenska mc-gäng även har etablerat ett samarbete med mc-gäng i ett flertal länder i öst. Detta skulle kunna innebära att de i framtiden kan komma att bli involverade i nya brottsområden, som exempelvis människohandel för sexuella ändamål.

Kriminella nätverk

De flesta kriminella nätverk och grupperingar som är aktiva i Sverige har en medelhög organisationsnivå. Individer i dessa nätverk känner alla till varandra. Däremot varierar det från brott till brott, vilka inom nätverket som agerar tillsammans. Vissa individer är mer aktiva än andra och vissa konstellationer av personer återkommer oftare än andra.

Ledare och auktoriteter inom nätverken har varit desamma under många år. Denna typ av nätverk är dock inte toppstyrda, utan

kan liknas mer vid hjul med ett nav i mitten. Ledargestalter får inte en viss procent på de kriminellt förvärvade pengarna och de behöver inte heller ge sitt godkännande till vilken brottslig verksamhet de enskilda individerna i nätverket ska bedriva. Personerna i nätverket kan vid sidan om ha egna kriminella grupperingar som de samverkar med.

Etniska gäng

Även bland grupperingar med medelhög organisationsnivå finns en tydlig internationell dimension. I Europols årliga rapport om organiserad brottslighet lyfts baltiska, jugoslaviska och etniskt albanska organiserade brottsgrupperingar fram som särskilt aktiva i Sverige.¹³ Dessa har väl uppbyggda nätverk i Europa och utgör därigenom en logistisk och internationell kontaktpunkt för kriminell verksamhet. En trend i Europa är att dessa grupperingar, utöver att ägna sig åt smuggling, även tar över en större del av distributionen av det smugglade godset i de länder där de verkar.

Förortsgäng

De så kallade förortsgängen har, med vissa undantag, den lägsta graden av organisation. Gängens uppbyggnad liknar varandra. Det rör sig om löst sammansatta nätverk, ofta knutna kring ett centralt ledarskap. Olika konstellationer inom nätverken be-

¹³ *European Union Organised Crime Threat Assessment 2009*, Europol.

går brott tillsammans. Skillnaden mellan dessa och nätverken som beskrivs ovan ligger på individnivå. Personerna i dessa gäng är förhållandevis unga och gängen växer fram genom att man bor i samma område och vistas på samma ställen. Vissa personer i dessa gäng växer ur gängmiljön när de blir äldre, medan andra fortsätter med sin kriminalitet i delvis nya konstellationer.

Vissa förtorgsgång har förändrats strukturellt, så att de idag mer kan betraktas som företagsstrukturer. Man tar anställning och kan sedan fortsätta att utveckla sin kriminella bana. I detta fall rör det sig om kriminella miljöer med geografisk knytning till vissa orter.

Rekrytering

Hur olika grupperingar rekryterar är i stora delar oklart. Klart är dock att rekryteringen i förorten kan ses som aggressiv. Där är det också svårare för unga människor att ställa sig utanför kriminaliteten då social tillhörighet är en av drivkrafterna. Dessutom är dessa konstellationer mer flytande. Tydliga medlemskap existerar inte och man utnyttjar unga för att begå brott utan att detta innebär att man väljer sida.

Detta skiljer sig mot mc-gängen dit personer aktivt söker sig snarare än att man blir rekryterad. För att bli medlem måste man bevisa sin lojalitet. Sammantaget innebär detta att man, när man väl tagit steget in i den kriminella mc-miljön, har svårare att avbryta sin inblandning i kriminaliteten.

Brottsvinsterna investeras i legal verksamhet

Många av de kriminella vill leva ett bra liv. De pengar brotten genererar går till konsumtion – till att köpa hus, bilar, dyra kläder och till krogliv. De har familj och är till synes integrerade i samhället. Målsättningen är ofta att tjäna tillräckligt på den kriminella verksamheten för att, efter ett antal år, kunna dra sig tillbaka från det kriminella livet. Brottsvinsterna investeras i legala verksamheter som de kan leva på då de övergått till ett liv på rätt sida av lagen.

Denna utveckling, att allt fler befinner sig i en gråzon, mellan kriminalitet och ett ”vanligt liv” med hus och familj, är tilltagande och suddar ut gränserna för vad som är en kriminell livsstil. Den kan också komma att påverka andra människors attityd till kriminalitet, då människor ser att personer lyckas omvandla vinning från brott till en legal livsstil och bli socialt accepterade. Att dessa personer dessutom ofta fortsätter sin olagliga verksamhet, många gånger just genom företagande, stärker uppfattningen att brott faktiskt lönar sig.

Den allmänna bilden av brottslingen är svår att kombinera med den ansvarstagande familjefadern i den stora villan i den fina förorten. Exempel på detta är kända rånare som lever helt vanliga liv, med arbete och familj, samtidigt som de begår grova rån. Idag kan förmögenheter skapas väldigt snabbt och gränserna mellan ”hederligt” rika och kriminella börjar suddas ut. Detta

har lett till en ökning av affärssuppörelser mellan legala företag och kriminella individer och företag. Resultatet kan bli en ökande acceptans från samhället.

Den internationella organiserade brottsligheten investerar i ökande grad i legal affärsverksamhet i industrialiserade länder. Det leder till kriminalisering av den legala ekonomin och sätter de normala konkurrensförhållandena ur spel. I förlängningen kan det utgöra ett hot mot samhällets ekonomiska säkerhet.¹⁴

Vägen framåt

Det bästa skyddet mot systemhotande brottslighet och korruption är en stark statsbildning och en väl fungerade byråkrati. Men när rättskedjan är svår att korrumpas använder sig kriminella grupper istället av hot och våld mot andra, till exempel för att påverka utgången av en rättegång. I Sverige har vi de senaste åren setts en ökning av våld och hot mot personer i rättskedjan.

Medvetenheten om systemhotande brott har ökat. Å ena sida är detta bra. Det är bra att fler personer – speciellt inom myndigheter, kommuner och media – känner till problemet och vet hur de ska agera om de utsätts för hot. Å andra sidan kan en ökad medvetenhet innebära att en överdriven rädsla sprider sig bland medborgarna. Detta kan i sin tur bli systemhotande eftersom människor blir mindre benägna att

anmäla brott och att vittna i rättegångar. Dessutom kan åklagare bli mindre benägna att ta sig an fall där det finns inslag av organiserad brottslighet och poliser kan tveka vid ingripanden.

Hur ska vi då möta dessa utmaningar? Eftersom systemhotande brottslighet främst bedrivs av den organiserade brottsligheten ska vi i första hand stärka kampen här, för att komma åt grundproblemet.

Svensk polis ska *utveckla användandet av tvångsmedel och metoder* i kampen mot den grova organiserade brottsligheten. Flertalet länder i Europa använder sedan länge särskilda straffprocessuella tvångsmedel och metoder. Buggning, undercover-verksamhet, brotts- och bevisprovokationer är några exempel som har utvecklats och förfinats. Sverige har nu en lagstiftning som ger oss stora möjligheter att mer aktivt bedriva brottsbekämpning.

Penningtvätt används för att skapa en ”legal bakgrund” för vinsterna efter brott. Den nya lagen om förverkande av brottsvinster kommer att förbättra rättsväsendets möjlighet att återta en del av dessa pengar.¹⁵ Det kommer också att skada den organiserade brottsligheten på så sätt att mer tid och resurser kommer att krävas av dem för att dölja pengarnas ursprung.

Vi behöver också *utveckla samarbetet, inom polisen och inom rättskedjan*. En tydlig internationell trend är starkare centrala organ (nationella eller federala)

14 KBM:s forskningsserie nr 10, *Transnationell brottslighet – ett säkerhetshot?*

15 SFS 2008:370, Brottsbalken 36 kap om förverkande av egendom m m

som leder kampen mot grov organiserad brottslighet. Rikskriminalpolisen har här en given roll. Samverkan och samordning mellan myndigheter som på olika områden bedriver underrättelsearbete eller brottsbekämpning måste utvecklas och bli starkare. Regeringen har givit ett antal myndigheter i uppdrag att tillsammans bekämpa grov organiserad brottslighet.¹⁶ Den satsningen startar den 1 juli 2009.

Den kanske allra viktigaste insatsen mot organiserad brottslighet är att *stoppa nyrekryteringen*. Unga män på väg in i en kriminell livsstil måste fångas upp av samhället på ett tidigt stadium och ges stöd att finna en annan väg. Nyrekryteringen till kriminalitet pågår ständigt och insatser måste göras på lokal nivå, i samarbete mellan kommun, polis och andra samhällsaktörer. Det är också viktigt att personer som vill lämna sin kriminella livsstil får stöd till detta. Starka krafter i form av lojalitet mot kriminella kamrater, skuldsättning inom den kriminella gruppen och rädsla för represalier försvårar övergången till ett laglydigt liv.

Ytterligare en viktig aspekt är synen på hur samhället i stort ska bedriva kampen mot den grova organiserade brottsligheten – och här krävs *helhetssyn*. Integritetsfrågorna har sedan länge varit i fokus, särskilt i vårt land. I flertalet av våra europeiska grannländer har man en annan syn. Grova

kriminella anses själva upphävt sin rätt till personlig integritet och kanske är det dags att anamma en liknande syn. Sekretessreglerna är ett annat område som i vissa fall inte underlättar samverkan. Det internationella polissamarbetet inom ramen för Interpol och Europol har utvecklats och stärkts men även det bilaterala samarbetet utökas och stärks alltmer.

När det gäller systemhotande brottslighet måste vittnen och målsägande aktivt tas om hand och skyddas av rättsväsendet. Detta för att öka benägenheten att anmäla brott och att vittna i domstol. Tilltron till rättsväsendet, och i förlängningen till demokratin, måste säkerställas. Det finns i dagsläget fyra grupper som specialiserat sig på att skydda vittnen, målsägande, personal inom rättsväsendet och massmedia. Dessa grupper är placerade hos polisen i Stockholm, Göteborg, Malmö och Umeå.

Slutsatser

Den systemhotande brottsligheten kan komma att utgöra ett hot mot samhället, om samhället tillåter det. I första hand bör vi bekämpa grundproblemet, den grova organiserade brottsligheten, och här bedrivs ett intensivt och långsiktigt arbete. Några viktiga utvecklingsområden:

- Vi inom polisen ska i större utsträckning använda tvångsmedel och metoder som

16 Regeringsbeslut 2008-07-17, Ju2008/5776/PO, Uppdrag till Rikspolisstyrelsen och andra berörda myndigheter att vidta åtgärder för att säkerställa en effektiv och uthållig bekämpning av den grova organiserade brottsligheten.

exempelvis buggning och undercoververksamhet, och vi ska ta till vara möjligheterna som den nya lagen om förverkande av brottsvinster ger.

- Vi ska utveckla samverkan mellan brottsbekämpande myndigheter och utveckla samarbetet över landsgränser, inom Europa och hela världen.
- Vi ska stoppa nyrekryteringen till de kriminella nätverken genom att erbjuda unga män alternativ till det kriminella livet.

För att stärka vår motståndskraft mot systemhot är det viktigt att synliggöra brotten – utan att blåsa upp problemet så att medborgare i allmänhet avskräcks att delta i rättsprocessen. Vittnen och målsäg-

ande måste skyddas av rättsväsendet så att benägenheten att anmäla brott och att vittna i domstol ökar.

Vi ska synliggöra de individer som utövar systemhotande verksamhet och öka medvetenheten om hur systemhotande brott kan ta sig uttryck. Beslutsfattare och medarbetare inom myndigheter, kommuner och media ska bli mer medvetna om problemet. De ska vara mentalt förberedda på att de kan utsättas för systemhot och de ska ha klart för sig hur de ska agera när det inträffar.

Författaren är rikskriminalchef och ledamot av KKrVA.